

Sygn. akt: I C 116/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 25 listopada 2021 r.

Sąd Okręgowy w Olsztynie I Wydział Cywilny

w składzie: Przewodniczący sędzia Rafał Kubicki

Protokolant sekretarz sądowy Agnieszka Grandys

po rozpoznaniu w dniu 26 października 2021 r. w Olsztynie na rozprawie

połączonych spraw z powództw S. G. i E. G.

przeciwko L. C. (1)

o zapłatę

I. oddala powództwo S. G.,

II. oddala powództwo E. G.,

III. zasądza od powoda S. G. na rzecz pozwanej L. C. (1) kwotę 5.417 zł tytułem zwrotu kosztów procesu z ustawowymi odsetkami za opóźnienie za okres od dnia uprawomocnienia się tego orzeczenia o kosztach procesu do dnia zapłaty,

IV. zasądza od powódki E. G. na rzecz pozwanej L. C. (1) kwotę 5.417 zł tytułem zwrotu kosztów procesu z ustawowymi odsetkami za opóźnienie za okres od dnia uprawomocnienia się tego orzeczenia o kosztach procesu do dnia zapłaty,

V. odstępuje od obciążania powodów poniesionymi przez Skarb Państwa kosztami sądowymi.

sędzia Rafał Kubicki

Sygn. akt I C 116/18

UZASADNIENIE

Osobnymi pozwami E. G. i S. G. zażądali zasądzenia od pozwanej L. C. (1) zachowków po M. G. w kwotach po 95.000 zł. Uzasadnienia pozwów były podobne – spadkodawca zmarł 1.02.2014 r., pozostawiając testament, w którym do całości spadku powołał L. C. (1), jednocześnie wydziedziczając swoje dzieci: J. G. (ojca powodów), A. B. i B. G.. B. G. nie posiada dzieci ani małżonka, więc jej udział spadkowy przysługiwałby jej rodzeństwu w równych częściach, a ponieważ oboje

z tego rodzeństwa podlegali wydziedziczeniu, prawa do spadku przysługują ich zstępny, dlatego powodowie dziedziczyliby z ustawy po $\frac{1}{4}$. Według powodów, wartość masy spadkowej została zgodnie ustalona przez strony na 800.000 zł, dlatego każdemu z powodów przysługuje zachówek stanowiący połowę udziału spadkowego z ustawy ($800.000 \text{ zł} \times \frac{1}{4} \times \frac{1}{2}$), tj. 100.000 zł. Ponieważ pozwana zapłaciła każdemu z powodów po 5.000 zł, pozostało do zapłaty po 95.000 zł. Powodowie powołali się na art. 1011 k.c.

W sprzeciwach od wydanych nakazów zapłaty w obu sprawach pozwana wniosła o oddalenie powództwa w całości, nie kwestionując praw powodów do zachowku wywodzonych z art. 1011 k.c., twierdzeń powodów o powiązaniach rodzinnych i faktach związanych ze spadkobranie i wydziedziczeniem ani ułamek, według których powodowie

obliczając swoje należności. Zakwestionowała jednak wartość masy spadkowej, wyjaśniając, że faktycznie – w piśmie z 29.08.2014 r. przesłanym powodom wskazała, iż wartość spadku szacować należy właśnie na kwotę 800.000 zł, jednak działała wówczas w błędnym przekonaniu, że faktycznie taka była wartość majątku nabytego po zmarłym. Nie wskazała przy tym, jaką sumę obecnie uznaje za właściwą. Ponadto zarzuciła powodom, że z art. 996 k.c. wynika, iż jeżeli uprawnionym do zachowku jest dalszy zstępny spadkodawcy, zalicza się na należny mu zachówek także darowiznę dokonaną przez spadkodawcę na rzecz jego wstępnego. W tym przypadku chodzi o darowiznę, której spadkodawca dokonał 17.02.1998 r. na rzecz swego syna (ojca powodów) w postaci nieruchomości – działki nr (...) położonej w R., zabudowanej domem mieszkalnym, które to przysporzenie, po zaliczenie go na zachówek, wyczerpuje roszczenia powodów. Na koniec pozwana zarzuciła powodom, że ich żądania powinny być ewentualnie oddalone oparciu o art. 5 k.c. Pozwana nie wskazała, z którą z klauzul generalnych zawartych w tym przepisie następuje kolizja żądań powodów, a jeśli chodzi o zasady współżycia społecznego – nie wskazała, o jakie konkretnie zasady miałyby chodzić. Wyjaśniła za to, że:

- niezwłocznie po śmierci spadkodawcy pozostałe po nim na rachunku pieniądze rozdysponowała w kwotach po 5.000 zł pomiędzy uprawnionymi do zachowku,

- obciążona została podatkiem od spadku w wysokości 166.365 zł, z czego w wyniku spieniężenia części majątku pozostało jej do zapłaty jeszcze 92.000 zł, a odsetki rosna,

- ma 76 lat i utrzymuje się z emerytury 1.179 zł i nie ma zdolności kredytowej,

- z pozwów zstępnych A. G. również toczy się proces o zapłatę zachowków łącznie 180.000 zł (druga instancja SO w (...)- sygn. (...)),

- majątek spadkowy doznał znacznego uszczuplenia z wyniku wykonania zapisów testamentowych,

- w ostatnich latach życia spadkodawcy powodowie nie utrzymywali z nim kontaktów, nie wspomagali w chorobie ani w codziennych obowiązkach, nie udzielali żadnego wsparcia, choć w ostatnich latach zmagał się z ciężką chorobą, co wypełnia znamię w postaci zaniedbywania wobec spadkodawcy obowiązków rodzinnych,

- głównym składnikiem majątku jest dom w R., który służy do zaspokajania niezbędnych potrzeb mieszkaniowych zobowiązanego do ewentualnej zapłaty zachowków, a pozwana nie ma innych możliwości mieszkaniowych.

Pozwana zakwestionowała też datę wyznaczającą bieg żądanych odsetek za opóźnienie, wskazując, że skoro wartości w tym procesie ustalane są wg stanu z daty wyrokowania, to i odsetki powinny się ewentualnie od tej daty należeć.

Odpowiadając na sprzeciwy, powodowie z wyjątkiem zarzutu zaniedbywania wobec spadkodawcy obowiązków rodzinnych nie zakwestionowali podanych wyżej okoliczności faktycznych będących podstawą zarzutu z art. 5 k.c., dlatego należy je już w tym miejscu uznać za bezsporne. Jednak przeciwstawili mu zarzut, że po śmierci spadkodawcy pozwana miała korzyści finansowe z wynajmu pokoi i domku letniskowego oraz z dzierżawy działki nad jeziorem. Co do podniesionego faktu darowizny dodali, że decyzja o tej darowiznie została podjęta dlatego, iż spadkodawca starał się o przyznanie mu zasiłki emerytalnego z Powiatowego Urzędu Pracy

i emerytury rolniczej z KRUS, a jego areal rolny był zbyt duży. Ostatecznie, ponieważ okres posiadania przez niego gospodarstwa rolnego był niewystarczający, otrzymał emeryturę z ZUS i zażądał zwrotu części darowizny, co nastąpiło w 2001 i 2002 r.

i dotyczyło działek nr (...), a obie te nieruchomości zostały przez spadkodawcę zbyte niedługo po ich otrzymaniu od ojca powodów i nie powinny być traktowane jako darowizna w rozumieniu art. 996 k.c. Jeżeli zaś chodzi o pozostałą w majątku ojca powodów część działki (...), to lokal mieszkalny znajdujący się na piętrze domu był w momencie darowizny spadkodawcy w stanie całkowicie surowym (mury bez podłóg, sufitów, drzwi zewnętrznych i wewnętrznych), a ziemia była najgorszej klasy – IV i V.

Zarządzeniem z 22.05.2018 r., wydanym w sprawie z powództwa S. G. obie sprawy połączono do wspólnego rozpoznania i rozstrzygnięcia pod sygnaturą obecną.

Dodatkowe fakty istotne dla rozstrzygnięcia

Jest bezsporne, że spadkodawca M. G. zmarł 1.02.2014 r.

(k. 13), pozostawiając testament, w którym - jako rozwiedziony - do całości spadku powołał L. C. (2), jednocześnie wydziedziczając swoje dzieci: J. G. ojca powodów (k. 14-15), A. B. i B. G. (bezdzielną i niezamężną). Prawomocnym postanowieniem z 10.06.2014 r. - sygn. akt (...) (k. 12) Sąd Rejonowy w(...) stwierdził, że spadek po nim na podstawie testamentu notarialnego z 31.10.2013 r. nabyła w całości L. C. (1).

Ze zgodnych oświadczeń stron (dotyczy to pozycji pierwszej) oraz z dowodów w postaci zleconych przez Sąd opinii biegłego sądowego z zakresu szacowania nieruchomości wynika, że w skład spadku wchodzi:

- nieruchomość w R. stanowiąca działkę nr (...) – o zgodnej między stronami wartości 525.900 zł (patrz: oświadczenia stron w protokole rozprawy z 12.06.2018 r. k. 246v),

- udziały w nieruchomościach w R. o numerach: (...) o zgodnej między stronami łącznej wartości 2.000 zł (patrz: oświadczenia stron w protokole rozprawy z 26.03.2019 r. k. 461v),

- nieruchomość stanowiąca działkę w R. o numerze (...), która według zgodnych oświadczeń stron (w protokole rozprawy z 26.03.2019 r. k. 461v) została sprzedana przez pozwaną w sierpniu 2017 r. za 3.000 zł, a konkretnie za 2.500 zł za działkę plus 500 zł za udziały w drodze, a która według opinii biegłej sądowej warta jest 11.624 zł,

- własność nieruchomości o powierzchni 1.031 m² położonej w R. – działka nr (...) w części oznaczonej w opinii biegłego R. N. z 17.10.2016 r., stanowiącej integralną część orzeczenia, co do której prawomocnie Sąd Rejonowy w G. postanowieniem z 25.01.2017 r. stwierdził, że M. G. nabył ją przez zasiedzenie z dniem 1.10.2005 r. (patrz odpisy orzeczeń k. 650-656), która według opinii biegłej sądowej warta jest 54.530 zł,

Suma tych wartości to kwota **594.054 zł.**

Aktem notarialnym z 17.02.1998 r. (Rep. A Nr(...) notariusza B. M. M. w G. – k. 96-99) M. G. darował 1/2 część zabudowanej domem mieszkalnym działki gruntu nr (...) o powierzchni 18 arów oraz niezabudowane działki gruntu nr: (...) swojemu synowi J. G. do majątku osobistego.

Z bezspornych przyczyn opisanych w odpowiedzi powodów na sprzeciwu pozwanej kolejnymi aktem notarialnymi sporządzonym w tej samej kancelarii (...) darował swojemu ojcu:

- w dniu 30.03.2001 r. (Rep. A Nr (...) – k. 122-124) działkę nr (...),

- w dniu 13.07.2002 r. (Rep. A Nr (...)– k. 125-136) działkę nr (...).

Tym samym na datę otwarcia spadku darowizny na rzecz syna obejmowały: udział 1/2 w działce (...) i niezabudowane działki gruntu nr: (...).

Z dowodów w postaci zleconych przez Sąd opinii biegłego sądowego z zakresu szacowania nieruchomości wynika, że wartość składników majątkowych stanowiących przedmioty darowizn dokonanych przez spadkodawcę wynosi:

- udział 1/2 w działce nr (...) – 166.945 zł,

- nieruchomość stanowiąca działkę w R. o numerze (...), która według opinii biegłej sądowej warta jest 18.732 zł,
- nieruchomość stanowiąca działkę w R. o numerze (...), która według opinii biegłej sądowej warta jest 79.843 zł,
- nieruchomość stanowiąca działkę w R. o numerze (...), która według opinii biegłej sądowej warta jest 6.216 zł,
- nieruchomość stanowiąca działkę w R. o numerze (...), która według opinii biegłej sądowej warta jest 529.529 zł.

Suma wartości przedmiotów tych darowizn wynosi **801.265 zł.**

Rozważania

Dokumentacja złożona do akt sprawy nie była kwestionowana przez strony, stanowiąc wiarygodne potwierdzenie bezspornej części ustaleń faktycznych. Opinie biegłej sądowej z zakresu szacowania nieruchomości były w pełni wiarygodne. Opinia główna była uzupełniana pisemnie i ustnie na skutek zastrzeżeń strony powodowej zawartych w piśmie procesowym z 8 listopada 2018 r. Biegła odpowiedziała na zarzuty opinią pisemną uzupełniającą (k. 421 i nast.), gdzie wyczerpująco i logicznie zostało wyjaśnione rolne przeznaczenie działki nr (...) oraz wpływ lokalizacji działki na jej wycenę, a także metodologia wyceny, ponadto wskazano, w jaki sposób dokonano wyceny 1/2 części działki nr (...), jak ustalono stan budynku mieszkalnego i garażu. Kwestie te były przedmiotem rozprawy w dniu 21.02.2019 r. (k. 437) i w ocenie Sądu wszystkie zarzuty strony powodowej zostały przez biegłą skutecznie odparte. Zasięgnięcie dalszej opinii pisemnej było związane już nie z tymi zarzutami, a tylko

z koniecznością aktualizacji poprzedniej opinii, ponadto z potrzebą wyceny działki nr (...), która – jak się okazało – została przez pozwaną sprzedana (a powodowie nie godzili się, i słusznie, by cenę sprzedaży uznać za wartość działki według stanu z daty otwarcia spadku i według cen z daty orzekania), a także z potrzebą wyceny wyodrębnionego obszaru działki nr (...), który – jak się okazało – wszedł do majątku spadkodawcy drogą zasiedzenia. Nowej opinii pozwana, jak dotychczas, nie kwestionowała, zaś powodowie pismem procesowym z 30.09.2021 r. wnieśli o dalsze uzupełnienie opinii, wskazując w odniesieniu do działek (...), że każda działka wyceniana oddzielnie przedstawia niższą wartość niż łącznie, dom pełnił funkcję pokoi gościnnych, a działki „przynależące” do niego były wykorzystywane rekreacyjnie, co nie znalazło odzwierciedlenia w opinii. Ponadto są one przy szlaku wielkich jezior (...), dlatego porównywanie przy wycenie działek oddalonych o kilkaset metrów od linii brzegowej jeziora jest bezsensowne. Niezależnie od tego powodowie oświadczyli, że z uwagi na upływ czasu nie uważają już za bezsporne, że działka (...) ma wartość 525.900 zł. Sąd pominął dalsze uzupełnianie opinii, uznając, że bezskuteczne procesowo jest odwoływanie przez stronę zgodnych z przeciwnikiem twierdzeń co do faktów (w tym przypadku co do wartości nieruchomości), zaś co do działek (...) zarzuty powodów są chybione już w świetle opinii, do której się odnoszą. Na stronie 5. opinii dotyczącej działki (...) (k. 858) biegła wprost wskazała, że uwzględnia fakt, iż działka jest w bardzo bliskiej odległości od linii brzegowej jeziora, zaś jej lokalizację uznano za bardzo dobrą. Na stronie 8. (k. 861) wskazała, że analizą rynku objęto nieruchomości o funkcji zieleni niskiej, leśnej, biwakowej, a z uwagi na brak

w gminie M. wystarczającej liczby transakcji nieruchomości podobnych, analizą objęto cały powiat (...). Podobne stwierdzenia padły w stosunku do działki (...) – na stronie 5 i 6 jej operatu (k. 871/872). Powodowie nie wskazali przy tym żadnych podstaw przemawiających za koniecznością łącznego szacowania działek.

Wobec wartości wynikających w operatów szacunkowych inne kwestie poruszane przez strony, na okoliczność których zeznawali świadkowie oraz strony, są już bez znaczenia dla rozstrzygnięcia, zatem dowody osobowe nie wymagały powołania w stanie faktycznym ani oceny ich wiarygodności.

Zgodnie z art. 991 § 1 k.c. zachowek przysługuje zstępny, małżonkowi oraz rodzicom spadkodawcy, którzy byliby powołani do spadku z ustawy. Uprawnionym do zachowku należą się, jeżeli uprawniony jest trwale niezdolny do pracy albo jeżeli zstępny uprawniony jest małoletni, dwie trzecie wartości udziału spadkowego, który by mu przypadł przy dziedziczeniu z mocy ustawy, w innych zaś przypadkach – połowa wartości udziału spadkowego.

W celu obliczenia zachowku w pierwszym rzędzie należy określić udział spadkowy osoby uprawnionej do zachowku. Aby go określić, należy ustalić, w jakim udziale uprawniony do zachowku byłby powołany do spadku na podstawie

ustawy, przy czym przy dokonywaniu tej operacji, zgodnie z art. 992 k.c., uwzględnia się także spadkobierców niegodnych oraz tych spadkobierców, którzy odrzucili spadek, natomiast nie uwzględnia się spadkobierców, którzy zrzekli się dziedziczenia albo którzy zostali wydziedziczeni, co w tym przypadku dotyczy bezdziejnej B. G.. Co ważne w tej sprawie, z art. 1011 k.c. wynika, że zstępni wydziedziczonego zstępnego są uprawnieni do zachowku, chociażby przeżył on spadkodawcę, zatem udział spadkowy, który przypadłby ojcu powodów, przypadł im po połowie dla potrzeb obliczenia zachowku. Do tego momentu strony są zgodne – każdy z powodów ma dla potrzeb obliczenia zachowku 1/4 udziału w spadku, co należy przemnożyć przez ułamek 1/2 wyznaczający zachówek), a wynik tego to 1/8. Sporne było ustalenie substratu zachowku.

Ustalenie substratu zachowku (art. 993-995 k.c.) wymaga przede wszystkim określenia czystej wartości spadku. Czysta wartość spadku stanowi różnicę pomiędzy stanem czynnym spadku, czyli wartością wszystkich praw należących do spadku, według ich stanu z chwili otwarcia spadku i cen z chwili orzekania o zachowku (uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 26 marca 1985 roku, III CZP 75/84, OSP 1988, nr 2, poz. 27), a stanem biernym spadku, czyli sumą długów spadkowych, z pominięciem jednak długów wynikających z zapisów i poleceń. Długi spadkowe, w tym zapisy i polecenia, nie były przedmiotem twierdzeń i zarzutów stron. Ostatni testament spadkodawcy, powołujący do całości spadku pozwaną i wydziedziczający dzieci spadkodawcy, ustanawia zapisy i polecenia na rzecz osób trzecich (§ 3-5, k. 20), jednak - z uwagi na opisane wyżej zasady - nie miały one znaczenia dla rozstrzygnięcia i nie były przedmiotem szczegółowych ustaleń w tej sprawie. Oznacza to, że czysta wartość spadku nie ulegała tu zmniejszeniu o długi spadkowe dla ustalenia zachowku.

Dla ustalenia substratu zachowku do czystej wartości spadku dolicza się wartość darowizn dokonanych przez spadkodawcę, bez względu na to, czy były one uczynione na rzecz spadkobierców, uprawnionych do zachowku, czy też innych osób, za wyjątkiem drobnych darowizn, zwyczajowo w danych stosunkach przyjętych i dokonanych przed więcej niż dziesięć laty, licząc wstecz od otwarcia spadku, darowizn na rzecz osób niebędących spadkobiercami albo uprawnionymi do zachowku. Darowizny poczynione na rzecz osób uprawnionych do zachowku dolicza się bez względu na ich datę. Wartość przedmiotu darowizny oblicza się według stanu z chwili jej dokonania, a według cen z chwili ustalenia zachowku – i tak też w tej sprawie postąpiono. Doliczenie wartości darowizn 801.265 zł do czystej wartości spadku 594.054 zł daje wynik **1.395.319 zł**.

Ostatnią operacją jest przemnożenie substratu zachowku przez udział spadkowy stanowiący podstawę do obliczenia zachowku - wyliczony udział mnoży się przez 2/3 lub 1/2, w zależności od omówionych wyżej właściwości osobistych uprawnionego do zachowku. Wynik to udział spadkowy stanowiący podstawę do obliczenia zachowku.

Jak już wcześniej ustalono, udział spadkowy każdego z powodów w tej sprawie wynosi 1/4, zaś ułamek zależny od właściwości osobistych uprawnionego do zachowku 1/2. Ich przemnożenie daje 1/8, zaś $1.395.319 \text{ zł} \times 1/8 = 174.414,87 \text{ zł}$.

Jednak stosownie do art. 991 § 2 k.c. uprawnionemu przysługuje przeciwko spadkobiercy roszczenie o zapłatę sumy pieniężnej potrzebnej do pokrycia zachowku albo do jego uzupełnienia tylko wtedy, gdy nie otrzymał należnego mu zachowku bądź

w postaci uczynionej przez spadkodawcę darowizny, bądź w postaci powołania do spadku, bądź w postaci zapisu. Oznacza to, że o powstaniu roszczenia o zachówek decyduje fakt, czy uprawniony uzyskał należny mu zachówek w postaci powołania do spadku, zapisu lub uczynionej na jego rzecz przez spadkodawcę darowizny. Jeśli otrzymał, nie może domagać się zapłaty zachowku. Z art. 996 k.c. wynika, że zapis windykacyjny oraz darowiznę dokonane przez spadkodawcę na rzecz uprawnionego do zachowku zalicza się na należny mu zachówek, a jeżeli uprawnionym do zachowku jest dalszy zstępny spadkodawcy, zalicza się na należny mu zachówek także zapis windykacyjny oraz darowiznę dokonane przez spadkodawcę na rzecz jego wstępnego. Nie jest sporne, że ta ostatnia reguła dotyczy powodów i że na należny im zachówek należy zaliczyć darowizny dokonane przez spadkodawcę na rzecz ich ojca. Skoro suma darowizn do 801.265 zł, a powodów jako zstępnych obdarowanego jest dwoje, należy ją podzielić na pół, co daje 400.632,50 zł.

Z uwagi na fakt, że wstępny powodów otrzymał od spadkodawcy darowizny przekraczające przysługujące powodom zachowki, brak było podstaw do uwzględnienia żądania pozwu, co skutkowało oddaleniem obu powództw na mocy art. 991 § 1 i 2 k.c.

Orzeczenie o kosztach procesu

Podstawa prawna: art. 98 i art. 99 k.p.c. Pozwana wygrała proces w obu połączonych sprawach i poniosła koszt w kwocie 5.417 zł – stawka adwokacka wg norm przepisanych z § 2 pkt 6 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie opłat za czynności adwokackie z opłatą od pełnomocnictwa procesowego. Uiszczyła też kwotę 300 zł (k. 226) - zaliczkę na koszt stawiennictwa świadków, jednak to nie podlega zasądzeniu od powodów, ponieważ zaliczka nie została przez Sąd wykorzystana i podlega zwrotowi na rzecz pozwanej na mocy osobno wydanego zarządzenia.

Orzeczenie o kosztach sądowych

Podstawa prawna: art. 102 i art. 113 ust. 4 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Jeśli chodzi o koszty sądowe tymczasowo poniesione przez Skarb Państwa, to poza częściami opłat od pozwów, od uiszczenia których powodowie byli zwolnieni, jest to niepokryta zaliczką wynagrodzenia biegłego sądowego (przyznane w kwotach: 6.772,75 zł minus zaliczka w wysokości 1.000 zł = 5.772,75 zł, ponadto 323,90 zł oraz 7.935,55 zł). Kosztami tymi powodowie nie powinni być obciążani - po pierwsze z uwagi na obejmujące to częściowe zwolnienie ich od kosztów sądowych, po drugie z uwagi na sytuację osobistą i majątkową, stanowiącą podstawę ich wniosków dotyczących zwolnienia od kosztów.

sędzia Rafał Kubicki